

халықаралық кампустарының Еуропалық Одағын құру (Бельгия, Швеция, Ұлыбритания), сондай-ақ мәдениет жөніндегі институттарды құру (мұндай тәжірибе Кипр, Финляндия, Франция және Польша елдерінде) қолданылады.

Білім берудің барлық деңгейінде үздіксіз қолданылатын оқыту әдістері:

- түрлі саладағы мамандықтарды даярлауда педагогикалық сараптамалардың нәтижелерін салыстырмалы және үйлестірмелі зерттеу;
- әртүрлі елдерде қолданылатын оқыту әдістері туралы ақпаратпен алмасу;
- білім беруді ұштастыру мақсатында тәжірибе алмасуға қатысты жәрдемдесу және ұйымдастыру;
- жастарға білім беруде өзара тәрбиелеу тәжірибесіне ерекше көңіл бөлу;
- әрбір елдің оқулықтарымен танысу, оқу материалдарымен алмасу және білім беру саласындағы жаңа енгізілімдерді талдау [5,54 б.].

Қазақстанның білім саласындағы құқықтық жүйесін жаңғырту ел ішінде де, әлемдік білім беру кеңістігінде де білім беру қызметтері нарығында бәсекеге қабілеттілігінің өсуіне ықпал етуге бағытталған. Жаһандану, ақпараттық және технологиялық серпіліс жағдайында білім көбінесе азаматтар мен тұтастай қоғамның жеке әл-ауқатын, елдің инновациялық даму мүмкіндігін, әлемдегі мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды анықтайды. Бұл ретте білім беру саласындағы қоғамдық қатынастарды толыққанды құқықтық реттеуді қамтамасыз ететін тұрақты заңнаманың болуы отандық білім беру жүйесінің тиімді жұмыс істеуі мен дамуының қажетті шарты болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1 Аношкина В. Л., Резванов С. В. Образование. Инновация. Будущее. - Ростов-на-Дону: Изд-во РО ИПК и ПРО, 2001. –176 с.

2 Турлаев А. В. Проблемы и перспективы интеграции казахстанского юридического образования в Болонский процесс // Актуальные вопросы повышения качества и перспективы развития высшего образования в Республике Казахстан: Материалы межвуз. науч. – метод. конф. (16 марта 2004г.) – Караганды: Изд-во КарГУ, 2004. – С.32 - 35.

3 Стили обучения по Дэвиду Колбу. [Электронды ресурс]. URL: <https://2pf.ru/nauka/psikhologiya/164-stili-obucheniya-po-devidu-kolbu.html>

4 Құнапина Қ. «Құқық пәнін оқытуда қойылатын талаптар» // Қазақстан тарихы, – 2005. – №8, – 12-16.

5 Ғазизова Н.С. Тәлімгерлерді құқықтық тәрбиелеуге болашақ мұғалімдерді даярлаудың педагогикалық негіздері. // Вестник СГПИ, – 2006. – №1(4). – 54-58.

**Серіков Ә.Ж.**, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, экономика факультеті, МУА-61 тобы, магистрант  
(Ғылыми жетекші – *PhD*, қауымдастырылған профессор Ламбекова А.Н.)

## **МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАР ЖҰМЫСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІНЕ ТӘУЕКЕЛГЕ БАҒЫТТАЛҒАН АУДИТ САПАСЫНЫҢ ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ НЕГІЗДЕРІ**

Тәуекелге негізделген мемлекеттік аудит жоспарлауға ұтымды көзқарас жасауға мүмкіндік береді. Мемлекеттік аудит саласында осы тәсілді қолданудың сөзсіз артықшылықтары, сонымен қатар, нормативтік талаптарға сәйкестіктің тұрақтылығын жақсарту және жоғарылату және тәуекелдерді азайту, сонымен қатар бақылау шараларының экономикалық тиімділігі болып табылады.

Мемлекеттік қаржылық бақылау органдарының бақылауды жоспарлау сатысында мемлекеттік органдардың және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің мемлекеттік бюджетті атқару, бюджет қаражаты мен мемлекет активтерін пайдалану жөніндегі қызметіндегі проблемалық мәселелерді анықтауға мүмкіндік беретін тәуекелдерді басқарудың жаңғыртылған жүйесін қолдануы бақылау қызметінің тиімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді, тұтастай алғанда бұзушылықтар деңгейінің төмендеуіне ықпал ететін болады [1, 52-54].

Тәуекелге негізделген мемлекеттік аудитті қолданудың мақсаты аудиторлық практика жағдайындағы елеулі өзгерістерге байланысты тексерулердің тиімділігін арттыру екенін ескере отырып, тәуекелге негізделген аудитті жүргізу кезіндегі аудитордың міндеті бухгалтерлік

(қаржылық) есептілікте елеулі бұзушылықтардың жоқтығына сенімділік алу болып табылады және мемлекеттік бақылауды (қадағалауды) жүзеге асыру кезінде тартылған еңбек, материалдық және қаржы ресурстарын оңтайлы пайдалану, мемлекеттік бақылаудың (қадағалаудың) жекелеген түрлерін ұйымдастыру кезінде мемлекеттік бақылау (қадағалау) органдарының өз қызметінің нәтижелілігін арттыру болып табылады.

Мемлекеттік бақылау және аудит жөніндегі жұмыстарды жоспарлауға тәуекелге-бағытталған тәсіл мемлекеттік орган қызметіндегі тәуекелдердің түрлерін анықтауға, оларды топтар бойынша жіктеуге, негізгі бизнес-тәуекелдерді анықтауға, оларды кәсіпорынның мақсаттары мен бизнес процестерімен байланыстыруға және оларға баға беруге мүмкіндік береді. Мемлекеттік бақылау қызметінің қызметіндегі бұл тәсіл мемлекеттік бақылау объектілерін дұрыс таңдауға көмек көрсететін шетелдік озық тәжірибесін негізге ала отырып, жұмысты ұйымдастыруға және сол арқылы тексерулер жүргізу кезінде мемлекеттік аудиторлар жұмысының тиімділігін сапалы арттыруға мүмкіндік береді [2, 122-123].

Тәуекелді бағалауға негізделген аудиторлық тәсілдің мемлекеттік органдардың жұмысының тиімділігіне әсері - жағымсыз салдардың алдын алады және үнемі жетілдіріліп отырады. Егер басқару жүйесі оларды бағалауға негізделген болса, тәуекелдерді болдырмау автоматты түрде жүзеге асырылады. Тәуекелдерді басқару сенімді ішкі бақылау жүйесін сақтауда маңызды рөл атқарады. Тәуекелдерге негізделген Аудит қазірдің өзінде жақсы жұмыс істейтін аймақтарды тексеруге емес, проблемаларды анықтауға және шешуге көп уақыт жұмсамауға мүмкіндік береді. Әр ұйымды бақылауда бұзушылықтарды азайтуды жеңілдету үшін қызметкерлерді басқаруға, тәуекелдерге және бақылауға байланысты міндеттерді нақты анықтауы керек.

Тексерулер кезінде тәуекелге бағытталған тәсілді қолдану мыналарды қамтамасыз етеді:

- 1) жоғары тәуекел объектілеріндегі бақылау-қадағалау қызметін қайта бағдарлау;
- 2) тәуекелі төмен объектілер үшін жоспарлы тексерулерді жүзеге асыруды;
- 3) артық әкімшілік шығындарды жалпы қысқарту
- 4) қоғамдық маңызы бар көрсеткіштерді жақсартудан көрінетін бақылау-қадағалау қызметінің нәтижелілігін арттыру;
- 5) материалдық, қаржылық және адами ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру.

Бұл артықшылықтар жеңілдетілген әдістен тәуекелге бағытталған озық әдіске аудитке көшу кезінде күшейтіледі [3, 12-13].

Тәуекелге бағытталған аудит әдіснамасын қолдану тәуекелдерді талдау мен анықтаудың дәстүрлі әдіснамасынан бірқатар артықшылықтар беретіні сөзсіз. Мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігіне тәуекелге бағытталған аудит сапасының әсерін зерттеу негіздеріне негізгі 4 бағытты қарастыруға болады (сурет 1).



Сурет 1. Аудит сапасының әсерін зерттеу негіздеріне негізгі 4 бағытты  
Ескерту – 4,5 әдебиттер негізінде автормен жинақталған.

Тиісінше, аудитор қаржылық есептілікте елеулі бұрмаланулардың жоқтығына кепілдік бермейді, өйткені абсолютті сенімді алу мүмкін емес. Аудитордың пікірі ұйымның болашақ өміршеңдігіне де, ұйымды басқарудағы басшылықтың тиімділігіне де кепілдік бермейді.

Тәуекелге бағытталған аудитті жүргізу кезінде аудитордың міндеті қаржылық есептілікте жосықсыз әрекеттерден немесе қателіктерден туындаған елеулі бұрмаланулар жоқ екендігіне ақылға қонымды сенімділік алу болып табылады. Бұл тапсырманы орындау үш негізгі кезеңнен тұрады:

- 1) қаржылық есептіліктегі Елеулі бұрмаланулар тәуекелдерін бағалау;
- 2) бұрмалаудың бағаланған тәуекелдерін барынша азайту үшін аудиторлық рәсімдерді әзірлеу және орындау;
- 3) аудит нәтижелеріне негізделген аудиторлық қорытындыны шығаруды қамтиды.

Сонымен қатар жүргізілген зерттеулер бойынша мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігіне тәуекелге бағытталған аудит сапасының әсерін зерттеу негіздеріне ретінде мынандай 3 бағытты зерттеу әдістері ретінде қарастыруға болады (Кесте 1).

Зерттеу бағыттары	
Мемлекеттік аудиторлардың біліктілігі, дағдылары, кәсіби этикасы	➡ Мемлекеттік басқарудағы мемлекеттік аудиттің тиімділігін арттырады.
Аудиторлық есептің ашықтығы және аудиторлық сұраныстар бойынша уақытылы әрекет етуі	➡ Мемлекеттік басқарудағы мемлекеттік аудиттің тиімділігін арттырады.
Тәуекелге бағытталған мемлекеттік аудит мемлекеттік басқарудағы	➡ Мемлекеттік аудиттің тиімділігін арттырады.
Ескерту – 6,7 әдебиттер негізінде автормен жинақталған.	

Тәуекелдердің туындауына себепші болатын тәуекелдер мен факторлар мемлекеттік аудиттің нақты объектісіне, мемлекеттік аудитті жүргізудің мақсаттары мен мән-жайларына байланысты ерекшеленетін болады. Тәуекелді бағалау аясында мемлекеттік аудитор сәйкестендірілген тәуекелдердің кез келгені мынадай мәселелерді қарап, елеулі болып табылатынын айқындайды:

- алаяқтық тәуекелі болып табыла ма;
- тәуекел таяудағы елеулі оқиғаларға (экономика, есеп және т.б. саласында) байланысты бола ма және ерекше назар аударуды талап етеді;
- операциялардың / мәміленің күрделілігі;
- тәуекел байланысты тараптармен елеулі операциялармен байланысты ма;
- ақпаратты, әсіресе, бағалауға қатысты белгісіздіктің үлкен дәрежесі бар ақпаратты бағалау кезінде субъективтілік дәрежесі;
- тәуекел субъектінің әдеттегі шаруашылық қызметінің шеңберінен шығатын елеулі операцияларға немесе басқа себептер бойынша ерекше болып табылатын операцияларға байланысты [8, 37-38].

Мемлекеттік аудитор ішкі бақылау жүйесін қоса алғанда, мемлекеттік аудит объектісін және оның ортасын білу негізінде аудиторлық тәуекел мен маңыздылықты сәйкестендіру және бағалау үшін кәсіби пікірді пайдаланады [9, 78-80]. Мемлекеттік аудитор өзінің аудиторлық тәуекелге және аудит процесінің бүкіл кезеңінде маңыздылығына қатысты пайымдауын қайта қарауы мүмкін, мысалы, бақылау жүйесінде ауытқулар анықталған жағдайда, мемлекеттік аудитор бақылаудың осы түрін бастапқыда тиімді қабылдаған кезде немесе ұсақ сомаларға жасалатын операциялардың үлкен көлеміне байланысты (яғни бұл сомалардың іріктеуге түспеу ықтималдығы жоғары болғанда) елеулі деңгейін қайта қарау немесе алдын ала белгіленген мәнділік деңгейінен асатын қателер анықталған кезде.

Тәуекелге негізделген мемлекеттік аудит ол Қазақстан Республикасының заңнамалық құжаттарына негізделген. Әдістемелік ұсыныстарға сәйкес, бақылау шараларын жоспарлау және дайындау кезіндегі тәуекелге негізделген тәсіл әлеуметтік салалардың, сондай-ақ тексерілген органдар мен ұйымдардың жоспарланған нәтижелерге қол жеткізбеу ықтималдығын ескере отырып, бұзушылықтар мен кемшіліктерді анықтап және / немесе болдырмауды ескере отырып, жұмыс істеуін және дамуын бақылау бағыттарын айқындауға жатады [10, 111-112].

Мемлекеттік аудит негізінен мемлекеттің мемлекеттік және жеке активтерінің қалай қалыптасып, пайдаланылатындығын, тиімділік, тиімділік және үнемділік тұрғысынан қаржылық басқарудың сапасын, сондай-ақ мемлекеттік материалдық және қаржылық ресурстарды басқару

кезінде заңдылықтың сақталуын қадағалайды. Бұл ұлттық үкіметтен тәуелсіздігі мен олардың құрылу заңдары мен конституциялық ережелерімен кепілдік берілген жоғары қаржылық бақылау органдарының, ұйымдардың атрибуты. Қазіргі уақытта мемлекеттердің әлеуметтік, әкімшілік және экономикалық жүйелерінде болып жатқан өзгерістер мен реформаларға байланысты мемлекеттік қаржы аудитін реформалау қоғамның жоғары сапалы қызметті қамтамасыз ету жөніндегі үміттерін ақтауға қабілетті тиімді жүйені қалыптастыру үшін өзекті міндетке айналды.

Дамыған мемлекеттердің тәжірибесіне сүйене отырып, тиімділік аудиті бойынша қызмет үлесінің артуы аудиторлық мекемелерге мемлекеттік сектор ұйымдарының экономикасын, тиімділігі мен нәтижелілігін жақсартуға үлкен үлес қосуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Б.Б.Сұлтанова. Бухгалтерлік есеп және аудит: оқу құралы. Алматы: Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017. – 177 б.
2. Абленов, Д. О. Аудит: оқулық / Д. О. Абленов, Д. Д. Смағұлова, А. Д. Абленова. — Алматы: Экономика, 2013. — 496 б.
3. Мемлекеттік аудит теориясы: - Астана: Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті, 2018. – 328 б.
4. Нурсейтов, Ә. О. Аудит: краткое руководство / Ә. О. Нурсейтов. - Алматы: LEM, 2007. – 220 с.
5. Каковкина Т. В. Риск-ориентированный подход в практике внутреннего контроля и аудита // Аудит. - 2014. - № 3 (279). - С. 36–40.
6. Мемлекеттік аудит объектілерінің бухгалтерлік есепті жүргізуінің анықтығы мен дұрыстығына сәйкестігіне аудит жүргізу және қаржылық есептілікті жасау жөніндегі әдістеме 2019 жыл [www.gov.kz](http://www.gov.kz)
7. Бюджеттің атқарылуы және оған қасалық қызмет көрсету ережесін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 4 желтоқсандағы № 540 бұйрығы. <http://adilet.zan.kz/>
8. Қаржылық есеп: оқу құралы / Б. Б. Султанова; Әл - Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті. - Алматы: Қазақ ун-ті, 2019. - 491 б.
9. А.Ж.Зейнуллина, М.К.Толыгомжинова, Л.З.Паримбекова, З.А.Слямова. Тереңдетілген аудит. - Алматы: Эпиграф, 2019. -178 б.
10. С.А.Исакова, А.Б. Қалабаева. Аудит теориясы: оқу құралы. - Алматы: Эверо, 2014.-304б.